Prakseologia nr 166/2024
https://doi.org/10.7206/prak.0079-4872_2015_160_71

Niezmienne zasady ekonomii

Jacek Gniadek SVD
jgniadeksvd@gmail.com

Artykuł nawiązuje do podręcznika *Zasady ekonomii* autorstwa Saifedeana Ammousa, libańsko-palestyńskiego ekonomisty, który jest również autorem książki *Standard Bitcoina*. Ammous przedstawia teoretyczne podstawy niezbędne do zrozumienia nowego pieniądza, który powstał w wyniku rozwoju współczesnej technologii, który to pieniądz stanowi zarazem empiryczne potwierdzenie teorii, którą ten autor przedstawił, analizując ludzkie działanie przy użyciu narzędzi pojęciowych opracowanych przez austriacką szkołę ekonomii. Celem niniejszego opracowania jest ukazanie, że prakseologia – w ujęciu szkoły austriackiej, rozumiana jako metodologia ekonomii – skutecznie radzi sobie także z nowymi wyzwaniami związanymi z gospodarowaniem energią oraz prawem własności intelektualnej. Analiza myśli libańsko-palestyńskiego ekonomisty prowadzi do wniosku, że porządek rządzący działaniem ludzi można poznać za pomocą rozumu i pozostaje on niezmienny, mimo ciągłych technologicznych zmian zachodzących w świecie.

Słowa kluczowe: austriacka szkoła ekonomii, analiza marginalistyczna, prakseologia, Saifedean Ammous, Bitcoin, gospodarowanie energią, rzadkość dóbr, pieniądz fiducjarny, standard złota, preferencja czasowa;

Saifedean Ammous w nurcie szkoły austriackiej

W 1871 roku Carl Menger opublikował *Zasady ekonomii*, które zrewolucjonizowały tę dziedzinę, dostarczając jej solidnych podstaw teoretycznych oraz metodologicznych. Austriacki ekonomista wykazał, że wartość dóbr nie wynika z natury, lecz ma charakter subiektywny. Zauważył również, że wartość dobra ekonomicznego dla danego człowieka zależy od stopnia zaspokojenia, jaki przynosi ostatnia, marginalna jednostka danego dobra (co określa się również koncep-

cją „użyteczności krańcowej"). Rewolucja marginalistyczna stanowi fundamentalną zmianę w teorii ekonomii, zastępując obiektywistyczne teorie wartości. Saifedean Ammous, libańsko-palestyński ekonomista, określa *Zasady ekonomii* Mengera jako „chyba najstarszy podręcznik ekonomii, który do dziś pozostaje aktualny i zrozumiały dla współczesnego czytelnika" [Ammous 2024: 41].

Kim jest Saifedean Ammous? W 2019 roku porzucił karierę akademicką i założył własną stronę internetową saifedean.com, na której publikuje wykłady oraz oferuje kursy online dotyczące ekonomii Bitcoina i austriackiej szkoły ekonomii. Jest gospodarzem programu „The Bitcoin Standard Podcast", w którym omawia bieżące wydarzenia, ekonomię austriacką oraz kryptowaluty. Ammous jest autorem bestsellerów, takich jak *The Bitcoin Standard* (2018) i *The Fiat Standard* (2021), w których przedstawia ekonomię jako naukę o ludzkim działaniu, odrzucając mainstreamowe podejście oparte na modelach matematycznych i empiryzmie. Dwa lata temu wydał *Zasady ekonomii* (oryg. *Principles of Economics*), podręcznik ekonomii w tradycji szkoły austriackiej, który stał się kolejnym bestsellerem.

W *Zasadach ekonomii* Ammous przedstawia austriacką perspektywę w sposób klarowny i logiczny, uwzględniając nowe wyzwania, takie jak Bitcoin, obawy związane z wyczerpaniem zasobów energetycznych oraz kwestie prawa własności intelektualnej. Książka składa się z pięciu części. W pierwszej, zatytułowanej „Podstawy", autor wprowadza kluczowe pojęcia i omawia metodologię szkoły austriackiej. Część druga, „Gospodarka", dotyczy działań podejmowanych przez ludzi w celu gospodarowania ograniczonymi zasobami. Część trzecia, „System rynkowy", poświęcona jest analizie gospodarki kapitalistycznej oraz roli pieniądza. W części czwartej, „Ekonomia monetarna", autor omawia zagadnienia związane z czasem, procentem, pieniądzem i finansami. Część piąta, zatytułowana „Cywilizacja", koncentruje się na ekonomicznych aspektach zagadnień przemocy i bezpieczeństwa. Centralnym elementem metodologii, którą Ammous traktuje jako fundament analizy ekonomicznej, jest prakseologia – koncepcja rozwinięta przede wszystkim przez Ludwiga

von Misesa w *Ludzkim działaniu* [von Mises 1998: 3]. Ammous często odwołuje się do myśli Misesa, Mengera, Hansa-Hermana Hoppego oraz Murraya N. Rothbarda.

Prekusorzy szkoły austriackiej wśród teologów-moralistów

Z pewnym niedosytem należy stwierdzić, że w podręczniku nie znajdujemy przypisów do tekstów teologów, którzy wnieśli wkład do rozwoju przedklasycznych koncepcji ekonomicznych i byli poniekąd prekursorami idei szkoły austriackiej. Już w XIII wieku francuski franciszkanin, Piotr Janowy Olivi, pisał, że jednym z podstawowych czynników kształtujących wartość towaru jest jego „subiektywna użyteczność" dla poszczególnych kupujących, określana terminem *beneplacitum* [Rothbard 2006: 60–62; Bukała 2004: 136][1]. Z kolei flamandzki jezuita, Leonard Lessius, w XVII wieku bronił chrześcijańskich bankierów i kupców, którzy, dokonując operacji finansowych na giełdzie w Antwerpii, byli postrzegani jako lichwiarze. Jego sposób rozumowania był zapowiedzią zrozumienia zjawiska preferencji czasowej, która dopiero pod koniec XIX wieku szkole austriackiej pozwoliła wyjaśnić ostatecznie naturę procentu [Decock 2019: passim[2]; Gniadek 2024: 124]. Wskazuję tu na tych dwóch, gdyż odwoływanie się do wszystkich nie jest w tym miejscu możliwe. Zresztą nie jest też konieczne, gdyż, idąc tokiem rozumowania Ammousa, „idee nie są rzadkie" i „nie da się zastosować do nich rozwiązań i pojęć odnoszących się do własności" [Ammous 2024: 146]. Według „austriackich" ekonomistów, własność prywatna może istnieć jedynie w odniesieniu do dóbr rzadkich, czyli takich, których użycie przez jedną osobę wyklucza użycie przez inną.

[1] Oprócz niej teolog z Narbonny wskazywał na rzadkość towaru (*raritas*) i ogólną szlachetność (*virtuositas*) [Bukała 2004: 136].

[2] Omówienie tej książki jest zamieszczone w Prakseologii 165 (2023), zob. *Noty o książkach*: 173-175.

Zasady ekonomii a Bitcoin

Dlaczego powstały *Zasady ekonomii* autorstwa libańsko-palestyńskiego ekonomisty? Na rynku księgarskim były już podręczniki wprowadzające do ekonomii szkoły austriackiej Gena Callahana (*Ekonomia dla normalnych ludzi. Wprowadzenie do Szkoły Austriackiej*) i Randalla G. Holcombea (*Austriacka szkoła ekonomii*). Nie uwzględniały one jednak jednego istotnego wydarzenia – w 2008 programista komputerowy podpisujący się pseudonimem Satoshi Nakamoto ogłosił, że „opracował nowy elektroniczny system gotówkowy, operujący całkowicie w ramach modelu *peer-to-peer* i niewymagający zaufanej trzeciej strony" [Ammous 2020: 12]. Cztery lata później Ammous natknął się na wpis na libertariańskim blogu, w którym opisano Bitcoina jako pieniądz cyfrowy bez centralnego banku. Jako ekonomista i zwolennik szkoły austriackiej dostrzegł w Bitcoinie realną implementację idei twardego pieniądza, o którym pisał Mises w *Teorii pieniądza i kredytu*, czyli koncepcji pieniądza opartego na stabilności i niezmiennej wartości, sprzeciwiająca się inflacji i nadmiernej ekspansji pieniężnej przez państwo. Mises uważał, że solidny pieniądz powinien być niezależny od polityków, ponieważ ich działania często prowadzą do osłabienia siły nabywczej pieniądza poprzez drukowanie go i manipulowanie podażą [von Mises 1953: 416].

Z tego powodu Ammous krytykuje Johna Maynarda Keynesa, który zalecał aktywną politykę fiskalną i monetarną, usprawiedliwiając interwencję państwa. Ammous twierdzi, że keynesiści nie rozumieją pojęcia kapitału oraz analizy marginalistycznej, dlatego uważają, że spadek konsumpcji jest nieszczęściem. Dla Ammousa oszczędzanie to przedkładanie przyszłego dobra nad teraźniejsze, co pozwala na akumulację kapitału i stanowi fundament cywilizacji. To klucz do zrozumienia zarówno powstawania pieniądza, jak i działania Bitcoina. „Bitcoin ma dość prostą naturę – umożliwia po prostu trzymanie jednostek tej waluty oraz transfer ich własności" – podsumowuje Ammous, dodając: „Zanim pojawił się Bitcoin, wielu ludzi w ogóle nie zastanawiało się nad oszczędzaniem i odroczoną gratyfikacją" [Ammous 2024: 289–290].

Zasady ekonomii w gospodarowaniu energią

Ammous, który obronił doktorat poświęcony koncepcji zrównoważonego rozwoju na Uniwersytecie Columbia oraz ma doświadczenie w badaniach nad gospodarowaniem energią, stosuje analizę marginalistyczną do zrozumienia produkcji i konsumpcji energii. Twierdzi, że energia stanowi fundament cywilizacji, a jej ekonomia wymaga zrozumienia marginalnych kosztów i korzyści, a nie centralnego planowania. Ammous pisze, że „Energii nie kupuje się jako agregatu czy obiektu o charakterze abstrakcyjnym. Kupuje się ją w obszarze krańcowym, w określonych ilościach, w zdefiniowanych intensywności i czasie. Energia nie jest dobrem ekonomicznym – takim dobrem jest moc" [Ammous 2024: 171]. Zastosowanie pojęcia subiektywnego wartościowania ilości krańcowych w kontekście energii stanowi potężne narzędzie poznawcze, które umożliwia zrozumienie natury rynku energii.

Zrozumienie rynku energii bez właściwego pojmowania czasu jest niemożliwe i może mieć katastrofalne skutki. Rozwijając tę koncepcję, Ammous podkreśla, że czas nie jest nieskończonym zasobem, lecz ograniczonym i nieodwracalnym elementem ludzkiego działania. Śmiertelność człowieka sprawia, że jego czas na ziemi jest ograniczony, a ta rzadkość nadaje mu wartość ekonomiczną. W przeciwieństwie do innych dóbr, takich jak ropa naftowa, której rezerwy mogą rosnąć dzięki innowacjom, ilości czasu nie można zwiększyć. Poglądy Ammousa są silnie inspirowane austriacką szkołą ekonomii, ale nadaje im własny, monetarystyczny wymiar. Autor *Zasad ekonomii* podkreśla, że pieniądz jest kluczowym narzędziem kształtującym preferencję czasową, ponieważ służy do przechowywania wartości w czasie. Słabe pieniądze, takie jak pieniądz fiducjarny, zwiększają preferencję czasową, podczas gdy twarde pieniądze, takie jak złoto czy Bitcoin, obniżają ją.

Zasady ekonomii a katolicka nauka społeczna

Dla kogo jest ten podręcznik? Nie jest on przeznaczony wyłącznie dla ekonomistów. Katolicka nauka społeczna podkreśla, że istnieje ścisły związek między człowiekiem jako podmiotem pracy a prawem do jej owoców w postaci własności prywatnej. Brak alternatywnej wiedzy ekonomicznej uniemożliwia teologom moralistom dostrzeganie braku tego związku w relacji do pieniądza. Ammous wykazuje, że ten związek został poważnie naruszony przez wprowadzenie systemu rezerw cząstkowych oraz pieniądza fiducjarnego, narzuconego przez rząd obywatelom bez oparcia w złocie. Jest jeszcze jeden powód, dla którego teologowie powinni sięgnąć po *Zasady ekonomii*.

Ammous twierdzi również, że wiara w życie pozagrobowe może być postrzegana jako zachęta do obniżenia preferencji czasowej [Ammous 2024: 306]. A oprocentowanie jest pochodną preferencji czasowej. Zatem im niższa jest preferencja czasowa (dzięki np. twardemu pieniądzowi, jak Bitcoin), tym niższe są stopy procentowe i tym większa tendencja do akumulowania kapitału:

> Jeśli procesy rynkowe i cywilizacyjne są niezakłócane, dyskontowanie przyszłości powinno maleć do poziomu, na którym rynkowe odsetki od pożyczek zostaną wyeliminowane. Wówczas powstałby system wolny od lichwy, przypominający systemy ucieleśniane przez tradycyjną bankowość chrześcijańską i islamską [Ammous 2024: 307].

Perspektywa powrotu do standardu złota

Ammous jest ekonomistą, a własność prywatna jest dla niego niezbędnym elementem kalkulacji ekonomicznej, którą należy chronić. Podobnie jak szkoła austriacka, Ammous zwraca uwagę, że inflacja dekretowa prowadzi do jednoczesnego spadku wartości oszczędności i zarobków, ale ma jeszcze inny punkt odniesienia, którego nie mieli Mises i inni „austriaccy" ekonomiści. Dziś na rynku istnieje Bitcoin, który, według Ammousa, jest pierwszą formą własności, której nie można ukraść siłą, lecz można ją jedynie dobrowolnie przekazać.

https://doi.org/10.7206/prak.0079-4872_2015_160_71

Dla autora *Zasad ekonomii* Bitcoin to technologiczne urzeczywistnienie etyki własności, chroniące przed kradzieżą instytucjonalną, jaką jest system bankowy oparty na rezerwie cząstkowej. Jest jeszcze jeden powód, dla którego teologowie powinni sięgnąć po *Zasady ekonomii*. Bitcoin, jako nowy punkt odniesienia, mógłby skierować zasadę powszechnego przeznaczenia dóbr na nowe obszary, oddalając ją od państwa jako gwaranta dobra wspólnego i poświęcając więcej uwagi rozwojowi cnoty sprawiedliwości.

Ammous pisze, że „Zawieszenie standardu złota miało nie tylko fatalny wpływ na oszczędności, lecz stanowiło ponadto naruszenie fundamentalnej zasady cywilizowanego społeczeństwa: prawa naturalnego" [Ammous 2024: 405]. Autor *Zasad ekonomii* nie definiuje pojęcia prawa naturalnego, ale, będąc przedstawicielem austriackiej szkoły, stosuje metodę dedukcyjną i odkrywa, że istnieje dany przez naturę porządek rzeczy, do którego człowiek musi się przystosować, jeśli chce odnieść sukces. Od czasów Misesa „austriaccy" ekonomiści zgodnie uznają, że ekonomia podlega zasadom ogólnej nauki o ludzkim działaniu, jaką jest prakseologia. Mises stwierdził, że ten porządek rządzący ludzkim działaniem można poznać rozumowo, na zasadzie samej dedukcji. To samo twierdził Jan Paweł II w encyklice *Veritatis splendor*, gdzie nauczał, że prawo naturalne jest obiektywne i niezmienne, ale rola człowieka polega na odczytywaniu tego prawa. Człowiek może nie tylko poznawać te prawa, ale przede wszystkim wyrażać godność ludzkiej osoby w procesie ich odkrywania [Jan Paweł II 1993: pkt. 51].

Idąc za Misesem, Hayekiem i Rothbardem, Ammous pisze, że równowaga nie jest końcowym czy docelowym stanem, który rynki osiągają lub próbują osiągnąć, gdyż taki stan jest jedynie abstrakcją matematyczną, która nie istnieje w rzeczywistości. Rynek to proces dynamiczny, a nie statyczny stan, w którym wszystkie ceny, podaż i popyt są idealnie dopasowane. Kiedy na rynku pojawia się nowy pieniądz, jak Bitcoin, rynek zaczyna reagować, a obecność nowego pieniądza wpływa na wszystkich uczestników gry rynkowej. Ammous pisze, że Bitcoin „w ciągu czternastu lat z niczego

stał się jedną z dwudziestu najważniejszych walut świata, mimo iż żaden organ władzy nie przyłożył ręki do jego reklamowania ani nie nakazał jego używania". Ta nowa informacja o nowym narzędziu do przechowywania wartości powoli dociera do ludzi. W *Teorii pieniądza i kredytu* Mises napisał, że jedynym sposobem na powrót do standardu złota byłoby przyzwyczajenie się ludzi do posiadania złota w portfelach i otrzymywania złotych monet przy zakupie towarów w sklepach [von Mises 1953: 450–451]. Podobnie jak do złota, ludzie potrzebują przyzwyczaić się również do posiadania Bitcoina, a to wymaga czasu.

Podsumowanie

We wstępie do swojego podręcznika Ammous pisze: „po dwudziestu latach studiowania i poznawania ekonomii na poziomie uniwersyteckim napisałem książkę zawierającą wiedzę ekonomiczną, którą sam chciałbym posiąść w młodym wieku [Ammous 2024: 14]. Odkrycie istnienia Bitcoina nie zmieniło jego poglądów, a jedynie dostarczyło mu empirycznego potwierdzenia teorii, którą odkrył, studiując działanie realnego człowieka przy pomocy narzędzi pojęciowych wypracowanych przez szkołę austriacką. Ammous napisał *Zasady ekonomii* w tradycji austriackiej szkoły ekonomii, ponieważ chciał przekazać człowiekowi XXI wieku teoretyczne podstawy dla zrozumienia nowego pieniądza, który jest pochodną współczesnej technologii. Nie jest to jednak konieczne do tego, aby zacząć posługiwać się nowym pieniądzem. Menger pisał, że pieniądz nie jest wynalazkiem państwa [Menger 2007: 262]. Dziś libertariańscy politycy, tacy jak Javier Milei w Argentynie czy Johannes Kaiser w Chile, wspominają o możliwości zamknięcia banków centralnych w swoich krajach. Nie jest to tylko zasługa tego, że znają zasady ekonomii i odwołują się do szkoły austriackiej, ale jako politycy odczuwają już presję rynku i zmieniającego się świata. Na zakończenie autor *Zasad ekonomii* pisze:

> Historyczne znaczenie Bitcoina polega na tym, że jest on technologicznym rozwiązaniem problemu banku centralnego, konkurencyjnym wobec niego, przewyższającym go pod względem technicznym i nieskończenie od niego ciekawszym; rozwiązanie to sprawi, że bankowość centralna stanie się zbędna [Ammous 2024: 413].

BIBLIOGRAFIA

Ammous S. 2020, *Standard Bitcoina. Zdecentralizowana alternatywa dla bankowości centralnej,* tłum. R. Trąbski, Wrocław: Freedom Publishing.

Ammous S. 2024, *Zasady ekonomii*, tłum. W. Falkowski, Wroclaw: Freedom Publishing.

Bukała M.W. 2004, *Zagadnienia ekonomiczne w nauczaniu wrocławskiej szkoły dominikańskiej w późnym średniowieczu*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza „Atut".

Decock W. 2019, *Le Marché du mérite. Penser le droit et l'économie avec Léonard Lessius*, Brussels: Zones Sensibles.

Gniadek J. 2024, *Dyskontowanie czasu i preferencja czasowa w analizie moralno-ekonomicznej Leonarda Lessiusa SJ*, „Teologia i Moralność", R. 19 (2024), numer 1 (35): 115–130.

Jan Paweł II. 1993, Encyklika *„Veritatis splendor"*, URL: <https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html> (dostęp: 12.2025).

Menger C. 2007, *Principles of Economics*, tłum. James Dingwall, Bert F. Hoselitz, Auburn – Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Rothbard M.N. 2006, *Economic Thought Before Adam Smith. An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, t. 1. Auburn – Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Von Mises. L. 1953, *Theory of Money and Credit*, tłum. J.E. Batson, Auburn – Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Von Mises L. 1998, *Human Action. A Treatise on Economics*, Auburn – Alabama: Ludwig von Mises Institute.

SUMMARY

Immutable principles of economics

The paper refers to the textbook *Principles of Economics* by Saifedean Ammous – a Lebanese-Palestinian economist, who also published the book *The Bitcoin Standard*. Ammous presents the theoretical foundations for the understanding the new form of money that emerged from modern technology, i.e. Bitcoin. At the same time Bitcoin can be considered as an empirical evidence for the theory Ammous developed when he analysed human action with the conceptual tools of the Austrian School of Economics.

The aim of this article is to demonstrate that praxeology – as the methodology of the Austrian School – also effectively addresses new challenges related to energy and intellectual property law. An analysis of the Lebanese-Palestinian economist's thought leads to the conclusion that the order governing human action can be understood through reason and it remains unchanged despite the constant technological changes occurring in the world.

Keywords: Austrian School of Economics, marginalist analysis, praxeology, Saifedean Ammous, Bitcoin, energy management, scarsity of goods, fiat money, gold standard, time preference;

Prakseologia

166 (2024)

Treść numeru

Słowo od Redakcji
(**Wiesław Banach, Marcin W. Bukała**) ***3***

STUDIA

Alojzy Czech — Mjr dr Józef Andrzej Teslar (1889–1961) i jego wkład w recepcję dzieła Henri Fayola w Polsce ***11***
Major Dr. Józef Andrzej Teslar (1889–1961) and His Contribution to the Reception of Henri Fayol's Work in Poland (Summary) ***48***

Dariusz Bąk — Program etyczny jako narzędzie wpływu w organizacji ***51***
Ethical program as a tool of influence in the organization (Summary) ***74***

DYSKUSJE

Robert Sroka — Infrastruktura etyczna biznesu – koncepcja Wojciecha Gasparskiego i współczesne rozwiązania ***77***
Ethical business infrastructure – Wojciech Gasparski's concept and contemporary solutions (Summary) ***99***

Grzegorz Szulczewski — Przedsiębiorczość w ostatnich „retrospekcjach i postulatach" Profesora Gasparskiego ***101***
Entrepreneurship in the last „retrospections and postulates" by the Professor Gasparski (Summary) ***105***

Jacek Gniadek SVD — Niezmienne zasady ekonomii ***107***
Immutable principles of economics (Summary) ***115***

ARTYKUŁY RECENZYJNE

O działaniu na styku sfer duchowej, społecznej i politycznej – recenzja książki Jeana Ousseta »Działanie« (Kraków, 2021)
(**Marcin W. Bukała, Tomasz Owsianik**) ***119***
On the action at the intersection of the spiritual, social and political spheres (Summary) ***125***

Historia Polski opisana z nawiązaniem do prakseologii misesowskiej – recenzja książki Jakuba Wozinskiego »Od ujścia Wisły po Morze Czarne. Handlowo-gospodarcze tło dziejów Polski«, t. II. »1572–1795« (Warszawa, 2022) (**Marcin W. Bukała**) ***127***

The history of Poland described in relation to praxeology of Ludwig von Mises (Summary) ***136***

Nauki o zarządzaniu w Polsce drugiej połowy XX stulecia – recenzja książki Piotra Górskiego »Między nauką a polityką. Środowisko nauk o zarządzaniu i jego refleksja teoretyczna w Polsce lat 1945–2000« (Kraków, 2024) (**Alojzy Czech**) ***136***

Management sciences in Poland in the second half of the 20th century (Summary) ***142***

INFORMACJE O PUBLIKACJACH

Noty o książkach: G. Chesterton, *Eugenika i inne zło* (2021); R. Baader, *Koniec pieniądza papierowego* (2022); Z. Ilski, *System wyborczy do Izby Poselskiej parlamentu Polski przedrozbiorowej, Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego* (2022); D. Behdadi, *Nonhuman Moral Agency. A Practice-Focused Exploration of Moral Agency in Nonhuman Animals and Artificial Intelligence* (2023); G. M. Malinowski, *Economia niepewności, czyli jak nie być frajerem?* (2023); D. de Soto, *Deliberation on the Cause of the Poor*, ed. by W. Decock (2023); N. N. Taleb, *Antykruchość. Jak żyć w świecie którego nie rozumiemy* (2023); J.G. Hülsmann, *Abundance, Generosity, and the State: An Inquiry into Economic Principles* (2024); M. Lysiak z S. Ammousem, *Żywność dekretowa. Czym karmi nas rząd* (2024) (**Wiesław Banach, Marcin W. Bukała, Jacek Gniadek**) ***149***

Wykaz prac naukowych związanych z myślą prakseologiczną opublikowanych w Polsce w latach 2022–2023 (wybór) (**Redakcja**) ***171***

ANKIETA „PRAKSEOLOGII"

Warunki prowadzenia biznesu w Polsce a etyka – perspektywa przedsiębiorców (wstęp i red. **Wiesław Banach**) ***187***

Business Conditions in Poland and Ethics – Entrepreneurs' Perspective (Summary) ***208***

KRONIKA

Sprawozdanie z działalności ZG Towarzystwa Naukowego Prakseologii za 2023 rok (wyciąg); TNP na Festiwalu Nauki w Warszawie: 2023; II konferencja prakseologiczna: „Prakseologia, etyka, sztuczna inteligencja" (3 XII 2024) (**Redakcja**) ***209***

IN MEMORIAM

Śp. prof. Kazimierz Zimniewicz (1940–2024) (**Alojzy Czech**) ***217***

Noty o Autorach ***229***